

УДК 633.2:636.086

Кучеренко Т.Є., д.е.н., професор

Шаймухаметова В.Р., аспірант

Уманський національний університет садівництва м. Умань

ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ПОПИТУ НА КОРМИ

Оцінено сучасний стан виробництва та споживання основних видів продукції тваринництва. Розраховано обсяги виробництва та поголів'я, необхідні для задоволення мінімальної норми споживання населенням України м'яса різних видів та молока. На основі отриманих результатів обраховано потребу кормів.

The current state of production and consumption of basic types of livestock products is considered. The volumes of output and livestock numbers, necessary to meet minimum standards of meat and milk consumption by the population of Ukraine, are calculated. On the basis of the obtained results the feeding-stuff requirements are calculated.

Постановка проблеми. Успішний економічний розвиток тваринництва залежить від можливостей кормозабезпечення. Так, наприклад, продуктивність корів залежить від генетичного потенціалу на 25-30%, від умов утримання – на 20%, від годівлі – на 55% [10]. У птахівництві та свинарстві частка кормів у собівартості виробництва продукції досягає 70-75% [5]. Водночас, основними факторами формування попиту на корми є рівень попиту на продукцію тваринництва, а також рівень розвитку галузі (тваринництва) та потреба в кормах. Адже нераціонально виробляти корми без врахування поголів'я тварин та їх продуктивності. Чим більше виробництво кормів задовольнятиме потреби наявного тваринництва, тим ефективнішим буде виробництво продукції тваринництва. Отже, при формуванні стратегій виробництва кормів у підприємствах АПК особливого значення набувають питання оцінки стану галузей тваринництва, факторів формування попиту на продукцію скотарства, свинарства, вівчарства, птахівництва, а також кормової конверсії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед публікацій, де висвітлюються проблеми ефективного кормовиробництва як основи розвитку тваринництва, слід в першу чергу відзначити роботи В.Ф. Петриченка [6-7], Березівського П.С. [1]; питання значення кормовиробництва у сільському господарстві, його ролі у поліпшенні конкурентоспроможності продукції тваринництва широко обговорюються членами асоціації «Союз кормовиробників України» [2-3, 11] та закордонними спеціалістами [12-13]. Усі роботи поєднує думка про те, що тваринництво може бути ефективним лише у випадку, коли тварини протягом цілого року забезпечені високоякісними кормами; і чим вища продуктивність стада, тим більш жорсткими є критерії щодо дотримання цих умов. Ще одним тезисом є те, що Україна має експортувати не зерно, а м'ясо та молоко, що порушує проблему виробництва високоякісного комбікорму. Водночас, ефективність кормовиробництва залежить від ситуації на ринку продукції тваринництва, у ставленні товаровиробників м'яса, молока, яєць тощо до високоякісних кормів. Адже,

через низькі закупівельні ціни на продукцію тваринництва поряд із високою її собівартістю через корми, на які припадає 2/3 витрат, скорочується поголів'я усіх видів, що не може не відзначатися на показниках економічної ефективності підприємств кормовиробничої галузі.

Постановка завдання. Метою дослідження була оцінка виробництва продукції тваринництва як фактору формування попиту на корми.

Виклад основного матеріалу дослідження. За останні роки виробництво основних видів продукції тваринництва на одну особу населення України характеризується стійким зростанням (табл. 1) на фоні постійного збільшення споживання цієї продукції. Так, за даними Державної служби статистики України [9] споживання яєць на одну особу на рік у 2012 р. було вищим у порівнянні із 2000 р. на 84,9% і на 5,9% у порівнянні із 2010 р.; м'яса та м'ясопродуктів відповідно на 65,9 і 4,6%.; дещо нижчим ростом характеризувалися показники молока та молочних продуктів – 7,9 і 4,1% відповідно.

Таблиця 1

Виробництво та споживання основних видів продукції тваринництва на одну особу, кг^{*}**

Продукція	1990 р.	2000 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. у % до		
							1990 р.	2000 р.	2010 р.
Виробництво									
М'ясо (у забійній вазі)	84,0	44,5	33,8	33,9	41,6	44,9	53,5	100,9	132,4
Молоко	472,3	335,3	257,4	291,1	252,1	245,2	51,9	73,1	84,2
Яйця	314	183	179	277	345	372	118,5	203,3	134,3
Споживання									
М'ясо та м'ясопродукти (у перерахунку на м'ясо)							фактичне споживання 2012 р. до фактичного споживання (+,-)		
Норма споживання									
раціональна*	80						x	x	x
мінімальна**	53						x	x	x
Рівень фактичного споживання до норми споживання (+, -)									
раціональної	-11,8	-47,2	-30,3	-28	-28,8	-25,6	-13,8	21,6	2,4
мінімальної	15,2	-20,2	-3,3	-1	-1,8	1,4			
Молоко та молочні продукти (у перерахунку на молоко)									
Норма споживання									
раціональна*	380						x	x	x
мінімальна**	349						x	x	x
Рівень фактичного споживання до норми споживання (+, -)									
раціональної	-6,8	-	-	-	-	-165,1	-158,3	15,8	8,5
мінімальної	24,2	-	-	-	-	-134,1			
Яйця, шт.									
Норма споживання									
раціональна*	290						x	x	x
мінімальна**	220						x	x	x

Рівень фактичного споживання до норми споживання (+, -)									
раціональної	-18	-124	-18	0	20	17	35,0	141,0	17,0
мінімальної	52	-54	52	70	90	87			

Джерело: *Постанова КМУ «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення»[8].

**За термінологією МОЗ України «Орієнтовний набір основних продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005-2015 роки» [4].

***За даними Державної служби статистики України [9].

Водночас, слід відзначити таке: поряд із тим, що фактичне споживання, особливо молока та молочних продуктів, а також м'яса та м'ясопродуктів протягом всього досліджуваного періоду не досягало раціональної норми споживання (молока та молочних продуктів й мінімальної норми), виробництво цієї продукції на 1 особу також залишає бажати кращого. Так, виробництво м'яса у 2012 р. було меншим за раціональну норму в 1,8 рази, мінімальну – 1,2 рази; молока – відповідно в 1,5 і 1,4 рази. Така ситуація відзначилася досить істотним зростанням імпортозалежності відповідної продукції (табл. 2), особливо м'яса і м'ясопродуктів, де частка імпорту у загальному споживанні у 2012 р., не зважаючи на нарощування виробництва, зросла на 6,7 в.п. порівняно із 2011 р. і становила 17,1%, що менше порогового критерія лише на 12,9%.

Таблиця 2

Ємність внутрішнього ринку та імпортозалежність основних видів продукції тваринництва*

Показник	2000 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Ємність внутрішнього ринку, тис. тонн					
м'ясо і м'ясопродукти	1611	2290	2384	2339	2478
молоко і молокопродукти	9789	9780	9470	9363	9797
яйця, млн шт.	8158	12504	13280	14165	14020
Відсоток імпортозалежності, %					
м'ясо і м'ясопродукти	2,4	19,2	15,9	10,4	17,1
молоко і молокопродукти	5,1	4,7	2,9	2,7	4,2
яйця, млн шт.	0,4	1,0	0,9	0,4	0,5

*Розраховано за даними Державної служби статистики України [9].

Визначальним фактором попиту на продукцію тваринництва є рівень грошових доходів і витрат населення, що в кінцевому підсумку формує платоспроможний попит. Протягом 2009-2012 рр. економічна доступність продуктів харчування залишалася на досить високому рівні – понад 50% при його 60%-ому граничному критерії (табл. 3). Частка витрат населення на основні види продукції тваринництва у загальній структурі витрат на продукти харчування характеризувалася протягом цього часу стійким зростанням, що пояснюється як збільшенням обсягів споживання, так і тенденцією індексу споживчих цін на м'ясо і м'ясопродукти та молоко.

Протягом 2009-2012 рр. спостерігається стабілізація коефіцієнту диференціації обсягів споживання основних продуктів тваринництва за

квінтільними групами в залежності від розміру сукупних доходів (табл. 4), що дозволяє визначити фактичну потребу в цій продукції.

Таблиця 3

Доступність та достатність споживання основних видів продукції тваринництва*

Показник	2000 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Економічна доступність продуктів харчування, %	64,0	51,8	53,4	53,1	52,0
Індикатор достатності споживання					
м'ясо і м'ясопродукти	0,41	0,62	0,65	0,64	0,68
молоко і молокопродукти	0,52	0,56	0,54	0,54	0,57
яйця	0,57	0,94	1,00	1,07	1,06
Частка у загальній структурі витрат на продукти харчування, %					
м'ясо і м'ясопродукти	...	22,5	21,5	21,1	22,8
молоко і молокопродукти	...	9,5	10,5	10,7	11,2
яйця	...	2,4	2,3	2,1	2,5
Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), %					
м'ясо і м'ясопродукти	...	106,2	104,1	109,8	101,3
молоко і молокопродукти	...	116,6	120,0	102,4	92,5
яйця, за тис. шт.	...	93,7	86,3	109,3	80,3

*Розраховано за даними Державної служби статистики України [9].

Таблиця 4

Диференціація обсягів споживання основних продуктів тваринництва за квінтільними (20%) групами в залежності від розміру сукупних доходів (в середньому на місяць на одну особу), кг

Рік	М'ясо і м'ясопродукти			Молоко і молокопродукти			Яйця, шт.		
	Нижчий квінтіль	Вищий квінтіль	Співвідношення вищого і нижчого	Нижчий квінтіль	Вищий квінтіль	Співвідношення вищого і нижчого	Нижчий квінтіль	Вищий квінтіль	Співвідношення вищого і нижчого
2000	1,5	6,2	4,13	9,6	27,0	2,81	10	29	2,90
2009	3,3	7,0	2,12	14,9	25,4	1,70	17	22	1,29
2010	3,6	6,9	1,92	14,3	24,5	1,71	18	22	1,22
2011	3,7	7,0	1,89	14,3	24,1	1,69	18	23	1,28
2012	3,8	6,6	1,74	15,2	24,0	1,58	18	22	1,22

*За даними Державної служби статистики України [9].

За проведеними розрахунками (табл. 5) критичним станом при задоволенні мінімальної норми споживання м'яса, молока та продуктів їх переробки характеризувалося виробництво кролятини (15,2% від потреби у 2012 р.), баранини та козлятини (відповідно 21,6%) та яловичини і телятини (53,3%). Виробництво свинини у 2012 р. було меншим за потребу на 19%, а птиці перевищувало на 68,5%; виробництво молока становило 71,7% від потреби.

Таблиця 5

**Виробництво та потреба для задоволення мінімальної норми
споживання
основних видів продукції тваринництва****

Показник	2009 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.	
	факт	потреба*	факт	потреба*	факт	потреба*	факт	потреба*
Виробництво м'яса (у забійній вазі), тис. тонн	1917,4	2442,1	2059,0	2429,8	2143,8	2421,2	2209,6	2414,2
у т.ч.								
яловичина та телятина	453,5	737,2	427,7	733,5	399,1	730,9	388,5	728,8
свинина	526,5	875,5	631,2	871,1	704,4	868,0	700,8	865,5
м'ясо птиці	894,2	645,1	953,5	641,8	995,2	639,6	1074,7	637,7
баранина та козлятина	17,8	92,2	21,0	91,7	19,6	91,4	19,7	91,1
кролятина	13,6	92,2	13,5	91,7	14,0	91,4	14,2	91,1
конина	11,8	-	12,1	-	11,5	-	11,7	-
Виробництво молока, млн тонн	11,6	16,1	11,2	16,0	11,1	15,9	11,4	15,9

*Розраховано за: * термінологією МОЗ України "Орієнтовний набір основної продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005-2015 роки" [4] та *Постановою КМУ «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення»[8].*

***За даними Державної служби статистики України [9].*

Для задоволення мінімальної норми споживання основних видів продукції тваринництва у 2012 р. поголів'я свиней мало б бути більшим за фактичне поголів'я на 16,8%; ВРХ 58,5% (з них корів – на 29,9%); вівців та кіз – на 78,4% та кролів – на 84,4% (табл. 6).

Якщо не враховувати витрати кормів на виробництво м'яса птиці та яєць, які протягом 2009-2012 рр. вироблялися у достатній кількості, додаткова потреба кормів у 2012 р. становила б 29,3 млн тонн к.од., у т.ч. 13,1 млн тонн к.од. – концентрованого (табл. 7) при фактичних витратах відповідно 34,1 і 15,2 млн тонн к.од. Тобто, при виробництві м'яса птиці та яєць на рівні фактичного виробництва 2012 р. виготовлення кормів мало б бути більшим майже у 2 рази.

Водночас, непривабливість виробництва м'яса пояснюється його збитковістю, навіть м'яса птиці, обсяги якого нарощуються з кожним роком, на фоні незначної, проте прибутковості зерна (рис. 1) та низької платоспроможності українців.

Таблиця 6

Поголів'я худоби і птиці фактичне та необхідне для виробництва з метою задоволення мінімальної норми споживання основних видів продукції тваринництва, тис. голів*

Показник	2009 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.	
	факт	потреба*	факт	потреба*	факт	потреба*	факт	потреба*
Велика рогата худоба	4826,7	11460,6	4494,4	11377,8	4425,8	11268,6	4645,9	11198,4
у т.ч.								
корови	2736,5	3971,5	2631,2	3919,7	2582,2	3819,7	2554,3	3645,4
Свині	7576,6	10808,1	7960,4	10494,9	7373,2	9041,5	7576,7	9110,3
Вівці та кози	1832,5	9487,1	1731,7	7561,1	1739,4	8108,4	1738,2	8038,3
Кролі	5620,6	38084,9	5354,7	36369,2	5642,7	36825,5	5657,5	36296,8

Розраховано за даними Державної служби статистики України [9].

Таблиця 7

Потреба кормів для задоволення виробництва мінімальної норми споживання основних видів продукції тваринництва (крім м'яса птиці), млн тонн к.од.*

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Потреба кормів	65,8	61,8	59,7	59,9
у т.ч. концентровані	27,8	27,0	26,1	26,7
з них додатково (до задоволення мінімальної норми споживання понад фактичну витрату кормів)	33,1	31,4	30,4	33,3
у т.ч. концентровані	14,0	13,7	13,3	13,1

*Розраховано за даними Державної служби статистики України [9].

Проте, приведення виробництва продукції тваринництва до задоволення встановлених норм споживання поряд із розв'язанням проблеми продовольчої безпеки країни вирішує й соціально-економічні у вигляді розвитку інфраструктури сільського господарства, зменшення рівня безробіття, підвищення платоспроможності населення та економічної стабільності тощо.

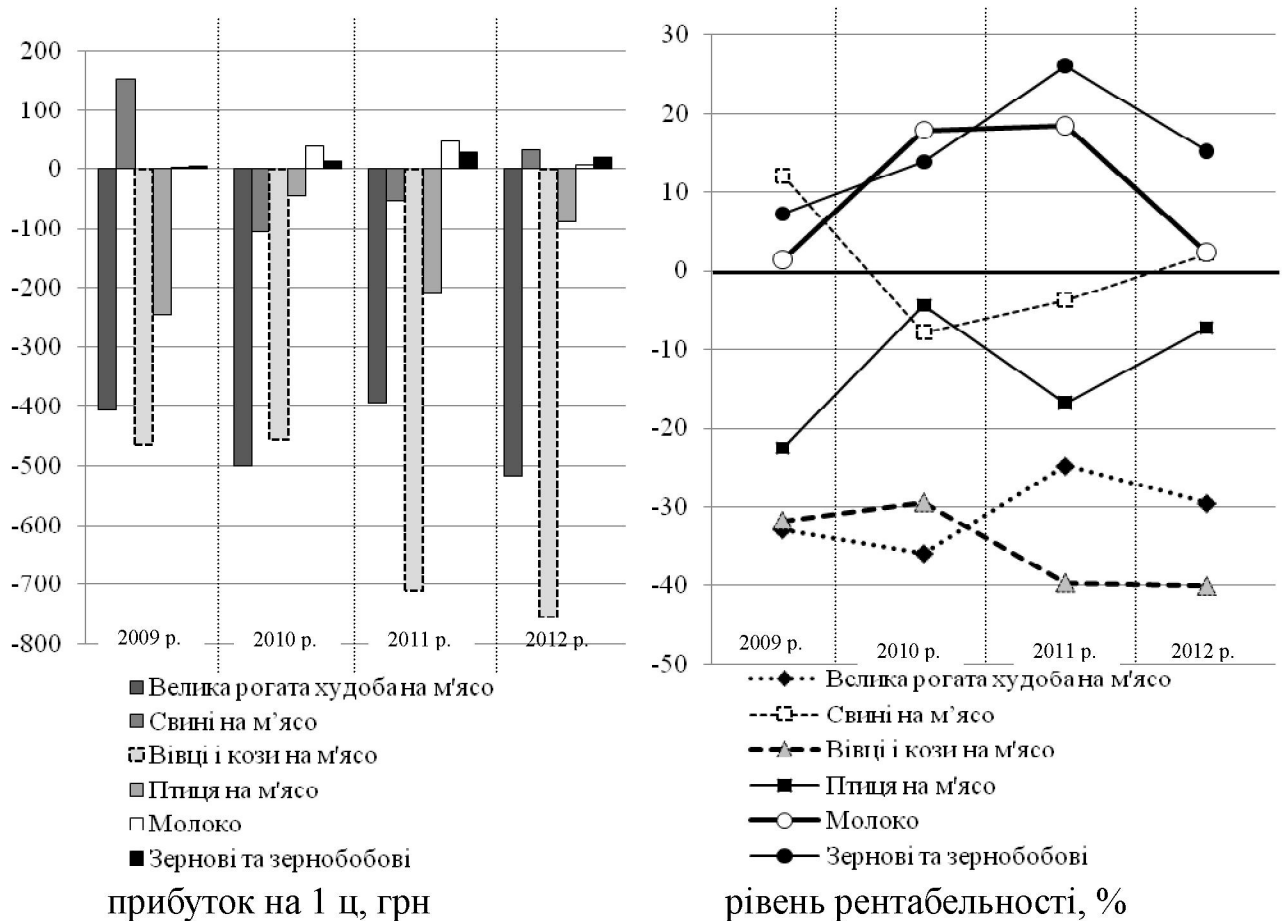

Рис. 1. Результати від реалізації основних видів продукції тваринництва та зерна, грн *

* За даними Державної служби статистики України [9].

Висновки. Отже, оцінка сучасного стану виробництва основних видів продукції тваринництва свідчить про незадовільний рівень: виробництво м'яса майже всіх видів (крім птиці) та молока не забезпечує мінімальної норми споживання цієї продукції населенням України. Приведення виробництва продукції тваринництва до необхідного рівня збільшило б потреби у кормах майже у 2 рази, проте через збитковість галузі тваринництво не є привабливим для інвестування. Можна припустити, що однією з причин такого стану є неефективні стратегії кормозабезпечення на підприємствах АПК, оскільки корми – основна складова собівартості продукції тваринництва. Водночас, в такому контексті постає питання не лише вартості кормів, а й, особливо, їх якості та кормової конверсії, що і стане предметом подальшого дослідження.

Література

1. Березівський П. С. Відродження галузі скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області : оцінки, проблеми, прогнози / П. С. Березівський // Економіка АПК. – 2010. – №2. – С. 15-20.
2. Ефективне кормовиробництво – основа розвитку тваринництва [Електронний ресурс] // Аграрний тиждень (Агрополітика). – 2010. – Доступ до

ресурсу : <http://a7d.com.ua/agropoltika/agri-work/2175-efektivne-kormovirobnictvo-osnova-rozvitku.html>.

3. Ефект починається з комбікормів [Електронний ресурс] // Аграрний тиждень (Агрополітика). – 2012. – Доступ до ресурсу : <http://a7d.com.ua/plants/6599-efekt-rozpochinayetsya-z-kombkormv.html>.

4. Орієнтовний набір основних продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005-2015 роки [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу : <http://www.me.gov.ua/file/link/218867/file/zvit.doc>.

5. Парахин Н. В. Кормопроизводство – как база устойчивого развития животноводства / Н. В. Парахин // Вестник ОрелГАУ. № 2 (11). – 2008. – С. 2-3.

6. Петриченко В. Ф. Актуальні проблеми кормовиробництва в Україні / В. Ф. Петриченко // Агроном. – № 3. – 2012. – С. 196-198.

7. Петриченко В. Ф. Стратегія розвитку кормовиробництва в Україні / В. Ф. Петриченко, О. В. Корнійчук // Корми і кормовиробництво. – Вип. 73. – 2012. – С. 3-11.

8. Постанова КМУ «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» від 14 квітня 2000 р. № 656 [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-п>.

9. Статистична інформація Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

10. Стрекозов Н. И. Научные основы повышения эффективности молочного скотоводства / Н. И. Стрекозов // Зоотехния. – № 1. – 2002. – С. 2-5.

11. Якісні корми – перший крок до безпечності продукції [Електронний ресурс] // Аграрний тиждень (Агрополітика). – 2009. – Доступ до ресурсу : <http://a7d.com.ua/agropoltika/1711-yakisni-kormi-pershij-krok-do-bezpechnosti.html>.

12. Karl-Heinz Erb, Andreas Mayer, Thomas Kastner, Kristine-Elena Sallet, Helmut Haberl (2012). The Impact of Industrial Grain Fed Livestock Production on Food Security: an extended literature review. Retrieved from http://www.ciwf.org.uk/includes/documents/cm_docs/2012/t/the_impact_of_industrial_grain_fed_livestock_production_on_food_security_2012.pdf.

13. E. Vandamme, M. D'Haese, S. Speelman and L. D'Haese (2010). Livestock against Risk and Vulnerability: Multifunctionality of Livestock Keeping in Burundi. The Role of Livestock in Developing Communities: Enhancing Multifunctionality, p. 107-123.